

UCHWAŁA

16 października 2024 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Marta Romańska (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Grzegorz Misiurek

SSN Dariusz Zawistowski

na posiedzeniu niejawnym 16 października 2024 r. w Warszawie
w sprawie z wniosku J.W.
z udziałem P.M.
o podział majątku wspólnego,
na skutek przedstawienia przez Sąd Rejonowy w Łasku
postanowieniem z 15 lutego 2024 r., I Cz 10/24,
zagadnienia prawnego:

„Czy o zwrocie nieuiszczonych kosztów pomocy prawnej udzielonej z urzędu przez adwokata, albo radcę prawnego, w razie wygaśnięcia umocowania do reprezentowania uczestnika w toku postępowania o dział spadku lub podział majątku wspólnego należy orzekać w chwili złożenia wniosku przez pełnomocnika, czy w orzeczeniu kończącym postępowanie w danej instancji w oparciu o ustaloną wartość udziału reprezentowanego uczestnika? W razie odpowiedzi, że o zwrocie powyższych kosztów należy orzekać w chwili złożenia wniosku przez pełnomocnika, czy podstawą do ich określenia powinna być wartość udziału reprezentowanego uczestnika wynikająca ze wskazanej we wniosku wartości przedmiotu sprawy, czy wartość udziału ustalona przez sąd na dzień złożenia wniosku?”

podjął uchwałę:

- 1. W razie wygaśnięcia umocowania do reprezentowania uczestnika postępowania o podział majątku wspólnego na skutek jego śmierci, o kosztach nieopłaconej pomocy prawnej należnych adwokatowi lub radcy prawnemu za pomoc prawną udzieloną temu uczestnikowi z urzędu, sąd orzeka niezwłocznie po złożeniu wniosku przez pełnomocnika.**
- 2. odmawia podjęcia uchwały w pozostałym zakresie.**

A.W.

Grzegorz Misiurek Marta Romańska Dariusz Zawistowski

UZASADNIENIE

Wnioskodawczyni J.W. wniosła o podział jej majątku wspólnego z uczestnikiem P.M.. Postanowieniem z 24 kwietnia 2023 r. Sąd Rejonowy w Łasku ustanowił dla uczestnika pełnomocnika adwokata z urzędu, a właściwy organ samorządu zawodowego wyznaczył do wykonywania zastępstwa D.W. Uczestnik zmarł w toku postępowania, a jego pełnomocnik 23 listopada 2023 r. złożył wniosek o przyznanie mu wynagrodzenia za pomoc prawną udzieloną uczestnikowi z urzędu. Postanowieniem z 22 grudnia 2023 r. Sąd Rejonowy w Łasku przyznał adwokatowi D.W. wynagrodzenie za nieopłaconą pomoc prawną udzieloną uczestnikowi z urzędu, a jego wysokość określił z odwołaniem się do informacji o wartości przedmiotu sprawy podanej we wniosku o wszczęcie postępowania.

W zażaleniu na postanowienie z 22 grudnia 2023 r. adwokat zarzucił, że jego wynagrodzenie zostało błędnie ustalone na podstawie § 4 ust. 1 pkt 8 w związku z § 2 pkt 6 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie (Dz.U. z 2023 r., poz. 1964; dalej – r.s.o.cz.a.), zamiast w związku z § 2 pkt 7 tego rozporządzenia. Wartość przedmiotu sprawy została bowiem we wniosku określona adekwatnie do wartości udziału wnioskodawczyni w majątku wspólnym, podwyższonej o wartość zgłoszonych do rozliczenia nakładów i nie odzwierciedla ona wartości udziału uczestnika w tym majątku, co potwierdza opinia biegłego wydana przed zgonem uczestnika.

W postępowaniu zażaleniowym powstało zagadnienie prawne przytoczone w sentencji, które Sąd Rejonowy w Łasku postanowieniem z 15 lutego 2024 r. przedstawił do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu.

Sąd Rejonowy stwierdził, że prawodawca zdecydował się na powiązanie wysokości stawki wynagrodzenia pełnomocnika z wyboru i z urzędu w sprawach o dział spadku i podział majątku wspólnego z wartością udziału reprezentowanej strony odpowiednio w masie spadkowej lub małżeńskim majątku wspólnym. O zwrocie kosztów nieopłaconej pomocy prawnej sąd rozstrzyga zwykle w orzeczeniu

kończącym postępowanie, a wówczas wartość udziału strony reprezentowanej przez pełnomocnika w dzielonym majątku jest już ustalona. Nie jest jasne, jakie wynagrodzenie należy się adwokatowi albo radcy prawnemu w razie wygaśnięcia pełnomocnictwa w toku postępowania działowego i złożenia przez pełnomocnika wniosku o przyznanie wynagrodzenia za reprezentację, tak samo jak i to, czy takie wynagrodzenie może być ustalone przed zakończeniem sprawy w instancji.

Wnioskodawca jest wprawdzie zobowiązany oznaczyć wartość przedmiotu sprawy we wniosku wszczynającym postępowanie działowe (art. 511 k.p.c. w związku z art. 187 § 1 pkt 1 i art. 19 § 2 k.p.c.). Jego deklaracja nie jest jednak wiążąca dla sądu, który musi z urzędu ustalić skład majątku podlegającego podziałowi i jego wartość według cen z chwili orzekania (art. 684 k.p.c., także w związku z art. 567 § 3 k.p.c.). Do zamknięcia rozprawy w sprawie wartość udziału strony w dzielonym majątku może podlegać zmianom z uwagi na wahania cen, ale też rozpoznawanie wniosków wpływających na określenie jego wysokości. W § 10 ust. 1 pkt 8 i § 12 pkt 3 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 3 października 2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu (Dz.U. z 2023 r., poz. 2631; dalej - rozporządzenie o wynagrodzeniu adwokata z urzędu z 2016 r.) i w § 10 ust. 1 pkt 8 i § 12 pkt 3 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 3 października 2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego z urzędu (Dz.U. z 2023 r., poz. 2437; dalej - rozporządzenie o wynagrodzeniu radcy prawnego z urzędu z 2016 r.) prawodawca odnosi wysokość wynagrodzenia pełnomocnika nie do wartości przedmiotu sprawy, lecz do wartości udziału w majątku strony reprezentowanej przez takiego pełnomocnika. Jeżeli wynagrodzenie pełnomocnika z urzędu należy obliczyć stosownie do wartości udziału reprezentowanej przez niego strony w dzielonym majątku, a o wynagrodzeniu za nieopłaconą pomoc prawną udzieloną z urzędu uczestnikowi zmarłemu w toku postępowania sąd miałby orzec w chwili złożenia wniosku przez pełnomocnika, to w celu wydania rozstrzygnięcia w tym przedmiocie sąd musiałby dokonać wstępnej oceny wartości dzielonego majątku, z uwzględnieniem wpływu na tę wartość także innych roszczeń ocenianych w postępowaniu.

Przyjęcie, że o wynagrodzeniu za nieopłaconą pomoc prawną udzieloną z urzędu uczestnikowi postępowania działowego należy orzekać dopiero w orzeczeniu kończącym postępowanie, niezależnie od tego, na którym etapie postępowania powstał obowiązek ich ustalenia i zasądzenia, mogłoby narazić adwokata albo radcę prawnego na długie oczekiwanie na należne mu wynagrodzenie. Wątpliwości budzi jednak to, czy przytoczony argument jest na tyle ważki, aby obligował sąd do przesłankowej merytorycznej oceny wartości udziału strony w dzielonym majątku na potrzeby postanowienia w przedmiocie wynagrodzenia za nieopłaconą pomoc prawną.

Przez wartość udziału strony w dzielonym majątku można rozumieć podaną we wniosku wartość przedmiotu sprawy, a takie rozumienie wspiera brzmienie § 4 ust. 4 rozporządzenia o wynagrodzeniu adwokata z urzędu oraz rozporządzenia o wynagrodzeniu radcy prawnego z urzędu albo wartość ustaloną przez sąd na danym etapie postępowania, co znajduje podstawę w § 10 ust. 1 pkt 8 i § 12 pkt 3 rozporządzenia o wynagrodzeniu adwokata z urzędu i rozporządzenia o wynagrodzeniu radcy prawnego z urzędu.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Aktywność zawodowa adwokatów i radców prawnych polega na świadczeniu profesjonalnej pomocy prawnej osobom fizycznym, osobom prawnym oraz innym podmiotom określonym w ustawie. Co do zasady, profesjonalni pełnomocnicy wykonują te zadania na podstawie umów łączących ich z osobami zlecającymi czynności, jednak w sytuacjach określonych ustawowo, ze względu na potrzebę stworzenia warunków do zrealizowania prawa do sądu z zachowaniem standardów konstytucyjnych i konwencyjnych (art. 45 Konstytucji RP, art. 6 ust. 1 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z 4 listopada 1950 r., art. 47 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej z 7 grudnia 2000 r.) także osobom nie dość zamożnym, adwokat i radca prawny może zostać zobowiązany przez państwo do świadczenia pomocy prawnej z urzędu tym, którzy nie są w stanie ponieść jej kosztów. W obu przypadkach adwokat i radca prawny obowiązany jest działać z taką samą (najwyższą) starannością i troską o interesy klienta. Relacja między sądem, który ustanowił dla strony pełnomocnika z urzędu, a tym pełnomocnikiem

ma charakter publicznoprawny, zbliżony do relacji między sądem a kuratorem ustanowionym przez sąd dla strony lub powołanym w sprawie biegłym (zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 14 marca 2005 r., K 35/04, OTK-A 2005, nr 3, poz. 23; uchwały Sądu Najwyższego z 25 czerwca 2009 r., III CZP 36/09, OSNC 2010, nr 2, poz. 24, z 20 maja 2011 r., III CZP 14/11, OSNC 2012, nr 1, poz. 2).

Adwokat lub radca prawny, podejmujący się reprezentowania strony w postępowaniu na podstawie umowy z nią, ma prawo do uzgodnionego wynagrodzenia. Wynagrodzenie adwokata lub radcy prawnego, reprezentującego stronę w postępowaniu cywilnym na podstawie orzeczenia sądu o przyznaniu jej prawa pomocy, wynika z przepisów wydanych na podstawie delegacji przewidzianej w art. 29 ust. 2 ustawy z 26 maja 1982 r. - Prawo o advokaturze (Dz.U. z 2024 r., poz. 1564; dalej – pr. adw.) oraz art. 22³ ust. 2 ustawy z 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych (Dz.U. z 2024 r., poz. 299; dalej – u.r.p.), tj.: rozporządzenia o wynagrodzeniu adwokata z urzędu z 2016 r. i rozporządzenie z 14 maja 2024 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa albo jednostki samorządu terytorialnego kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu (Dz.U. poz. 763), a także art. 22³ ust. 2 ustawy z 6 lipca 1982 r. o radach prawnych (Dz.U. z 2024 r., poz. 299; dalej – u.r.p.), tj.: rozporządzenia o wynagrodzeniu radcy prawnego z urzędu z 2016 r. i rozporządzenia z 14 maja 2024 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa albo jednostki samorządu terytorialnego kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego z urzędu (Dz.U. poz. 764).

Zgodnie z art. 108 § 1 zdanie 1 k.p.c., mającym na podstawie art. 13 § 2 k.p.c. zastosowanie również w postępowaniu nieprocesowym, sąd rozstrzyga o kosztach w każdym orzeczeniu kończącym sprawę w instancji. Ustawodawca wyraził w tym przepisie zasadę koncentracji i unifikacji kosztów postępowania cywilnego, ustaloną jeszcze na gruncie kodeksu postępowania cywilnego z 1932 r. (art. 109) i zakładającą, że koszty te należy rozliczyć całościowo, stosownie do ostatecznego wyniku postępowania, niezależnie od rozstrzygnięć zapadających na poszczególnych jego etapach, w tym w postępowaniach wpadkowych i incydentalnych.

Koncentracja i unifikacja kosztów procesu wyraża się zatem w tym, że sąd

orzeka o wszystkich składnikach kosztów postępowania, a definitywny charakter tego rozstrzygnięcia powoduje, że koszty te nie mogą być w relacjach między stronami dochodzone w odrębnym postępowaniu (zob. uchwały Sądu Najwyższego z 14 maja 1965 r., III CO 73/64, OSNCP 1966, nr 7–8, poz. 108; z 10 lutego 1995 r., III CZP 8/95, OSNC 1995, nr 6, poz. 88; wyrok Sądu Najwyższego z 21 września 2005 r., V CK 139/05). Rozstrzygnięcie o kosztach ma charakter akcesoryjny względem roszczenia procesowego. Dzieli ono zatem losy tego rozstrzygnięcia, chociaż zapada w formie samodzielnie zaskarżalnego postanowienia, do którego wydania musi dojść, gdy sąd kończy postępowanie w instancji przez wydanie rozstrzygnięcia merytorycznego odnośnie do ostatniego ze zgłoszonych w sprawie żądań lub rozstrzygnięcia formalnego, zamykającego drogę do wydania takiego orzeczenia merytorycznego.

O tym, jakimi regułami sąd ma się kierować określając odpowiedzialność stron za koszty postępowania, ustawodawca wypowiedział się w odniesieniu do kosztów procesu w art. 98 § 1, art. 100-107 k.p.c., a w odniesieniu do kosztów postępowania nieprocesowego w art. 520 k.p.c., natomiast w art. 98 § 2 i 3 k.p.c. określił składniki kosztów postępowania podlegające rozliczeniu między stronami w obu trybach postępowania. Należy do nich, poza kosztami sądowymi, o których stanowi art. 2 ust. 1 ustawy z 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. z 2024 r., poz. 959; dalej – u.k.s.c.), także wynagrodzenie adwokata lub radcy prawnego, jeżeli strona korzysta z takiego pełnomocnika.

Pełnomocnik działający w sprawie na podstawie umowy ze stroną uzyska od niej efektywnie takie wynagrodzenie, o jakie się umówił. W ramach rozliczenia kosztów postępowania, strona, na rzecz której sąd zasądzi koszty od przeciwnika, uzyska – jako kompensatę wydatku na wynagrodzenie pełnomocnika – świadczenie nie wyższe niż stawki opłat określone w odrębnych przepisach, a mianowicie w rozporządzeniu z 15 października 2015 r. o opłatach za czynności adwokackie, wydanym na podstawie art. 16 ust. 2 i 3 pr. adw. albo rozporządzeniu z 15 października 2015 r. o opłatach za czynności za czynności radców prawnych (Dz.U. z 2023 r. poz. 1935; dalej – r.o.cz.r.p.), wydanym na podstawie art. 22⁵ ust. 2 i 3 u.r.p.

Co do zasady, koszty pomocy prawnej udzielonej z urzędu w sprawach cywilnych ponosi Skarb Państwa - art. 29 ust. 1 pr. adw., art. 22³ ust. 1 u.r.p., art. 13a ust. 1 ustawy z 11 kwietnia 2001 r. o rzecznikach patentowych (Dz.U. z 2024 r. poz. 749; dalej – u.r.p.), art. 16 ust. 2 ustawy z 17 grudnia 2004 r. o prawie pomocy w postępowaniu w sprawach cywilnych prowadzonym w państwach członkowskich Unii Europejskiej oraz o prawie pomocy w celu ugodowego załatwienia sporu przed wszczęciem takiego postępowania (Dz.U. z 2022 r., poz. 284; dalej – u.p.p.p.s.c.). Obowiązek finansowania przez Skarb Państwa wynagrodzenia i wydatków pełnomocnika z urzędu nie ma jednak charakteru bezwzględnego. Przytoczone wyżej zasady rozliczenia kosztów postępowania między stronami mają bowiem ograniczone zastosowanie także wtedy, gdy w postępowaniu bierze udział strona reprezentowana przez pełnomocnika z urzędu (art. 117 § 1 i 2 k.p.c.). Strona odpowiadająca za koszty postępowania stosownie do jego przedmiotu i wyniku (art. 98 § 1 lub art. 520 § 2 k.p.c. w zw. art. 108 u.k.s.c) obowiązana jest je pokryć na rzecz przeciwnika w granicach określonych ustawą i orzeczeniem sądu w tym przedmiocie. Od tego obowiązku nie zwalnia jej korzystanie ze zwolnienia od kosztów albo wyłącznie z pełnomocnika z urzędu.

Pełnomocnik z urzędu działający za stronę, której przysługuje uprawnienie do uzyskania od przeciwnika kosztów postępowania, powinien zatem uzyskać należne mu wynagrodzenie przede wszystkim od strony, którą reprezentował, gdyż zasądzone na jej rzecz koszty mają obejmować także wynagrodzenie pełnomocnika, a ten może je pobrać z kwoty zasądzonej na rzecz strony z pierwszeństwem przed nią (art. art. 122 § 1 zdanie pierwsze k.p.c.). Obowiązek pokrycia przez Skarb Państwa wynagrodzenia pełnomocnika z urzędu powstaje dopiero wtedy, gdy egzekucja kosztów nieopłaconej pomocy prawnej zasądzonych od przeciwnika na rzecz strony, dla której ustanowiono pełnomocnika z urzędu, okazała się bezskuteczna (art. 122 § 1 zdanie pierwsze k.p.c.) oraz wtedy, gdy to strona reprezentowana przez adwokata lub radcę prawnego z urzędu przegrała sprawę i została obciążona kosztami procesu lub – z innej przyczyny – nie było podstaw do obciążenia tymi kosztami innego podmiotu. W sprawie cywilnej, w której kosztami procesu został obciążony przeciwnik procesowy strony korzystającej z pomocy udzielonej przez adwokata lub radcę prawnego

ustanowionego z urzędu, sąd przyznaje pełnomocnikowi wynagrodzenie za zastępstwo ze środków budżetowych Skarbu Państwa po wykazaniu bezskuteczności ich egzekucji od osoby zobowiązanej do ich pokrycia (§ 6 rozporządzeń o ponoszeniu kosztów nieopłaconej pomocy świadczonej z urzędu).

Wynagrodzenie adwokata lub radcy prawnego za nieopłaconą pomoc prawną świadczoną z urzędu staje się składnikiem kosztów postępowania (art. 98 § 2 i 3 k.p.c.), gdy zostaje zasądzone na podstawie przepisów określających zasady ich rozliczania od przeciwnika na rzecz strony, dla której adwokat lub radca prawny został ustanowiony. Wynagrodzenie przyznawane fachowemu pełnomocnikowi nie stanowi rozliczanych między stronami kosztów procesu, gdy zobowiązanym do jego pokrycia jest Skarb Państwa ze środków budżetowych (zob. uchwały Sądu Najwyższego z 13 stycznia 2017 r., III CZP 87/16, OSNC 2017, nr 9, poz. 99; z 25 czerwca 2009 r., III CZP 36/09, OSNC 2010, Nr 2, poz. 24; postanowienie z 17 listopada 2009 r., III CZ 53/09, OSNC 2010, Nr 5, poz. 79).

Zrealizowanie powyższych zasad odpowiedzialności za koszty postępowania wymaga ich ustalenia, gdy znany jest wynik postępowania w sprawie w związku z jego zakończeniem w instancji (art. 108 § 1 k.p.c.). Z różnych przyczyn, w tym także z uwagi na śmierć strony, umocowanie pełnomocnika do działania za nią może wygasnąć przed zakończeniem postępowania w sprawie. Następcy prawni zmarłej strony, którą z pełnomocnikiem łączyła umowa o wykonywanie zastępstwa prawnego, rozliczają z nim wynagrodzenie lub uzgadniają kontynuowanie czynności. Pełnomocnik działający za stronę na podstawie orzeczenia sądu o jego ustanowieniu powinien w takim przypadku wystąpić do sądu o przyznanie mu wynagrodzenia za wykonane czynności.

W odniesieniu do biegłego, który na podstawie art. 89 i n. u.k.s.c. oraz rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 17 kwietnia 2024 r. w sprawie określenia stawek wynagrodzenia biegłych, taryf zryczałtowanych oraz sposobu dokumentowania wydatków niezbędnych dla wydania opinii w postępowaniu cywilnym (Dz.U. z 2024 r., poz. 627), może żądać wynagrodzenia za wykonaną opinię, ustawodawca postanowił, że wynagrodzenie ma mu być wypłacone niezwłocznie (art. 93 ust. 2 u.k.s.c.), z zaliczki pochodzącej od strony, a gdyby była

niewystarczająca - pozostałą kwotę dla biegłego wyklada tymczasowo Skarb Państwa, po czym sąd, przed którym sprawa toczyła się, powinien w odrębnym postanowieniu orzec, która strona i w jakim stosunku powinna zwrócić Skarbowi Państwa wyłożoną resztę wynagrodzenia biegłego (orzeczenie Sądu Najwyższego z 7 sierpnia 1969 r., II CZ 76/79).

Wynagrodzenie kuratora ustanowionego na podstawie art. 69 k.p.c., podobnie jak innych ustanowionych w sprawie kuratorów, stanowi wydatek zaliczany do kosztów sądowych (art. 5 ust. 1 pkt 3 u.k.s.c.) i podlegających – po jego zaliczkowaniu przez którąś ze stron – rozliczeniu między stronami, zgodnie z zasadami orzekania o kosztach postępowania. To samo dotyczy pokrywanych tymczasowo przez Skarb Państwa wydatków związanych z ustanowieniem kuratora bez wniosku strony (art. 83 ust. 2 w zw. z art. 113 u.k.s.c.). Wysokość wynagrodzenia kuratora określa rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 9 marca 2018 r. w sprawie określenia wysokości wynagrodzenia i zwrotu wydatków poniesionych przez kuratorów ustanowionych dla strony w sprawie cywilnej (Dz.U. z 2018 r., poz. 536) (zob. też uchwały Sądu Najwyższego z 5 listopada 2021 r., III CZP 68/20, OSNC 2022, nr 6, poz. 58, z 21 stycznia 2022 r., III CZP 37/22, OSNC-ZD 2023, nr 2, poz. 16). Z art. 93 ust. 2 u.k.s.c. wynika przy tym obowiązek niezwłocznego wypłacenia należności przyznanej kuratorowi tytułem wynagrodzenia.

Wprawdzie ustawodawca nie wypowiedział się o tym wyraźnie, jednak także wniosek pełnomocnika z urzędu, którego umocowanie w związku ze śmiercią strony wygasło przed zakończeniem postępowania w instancji, sąd powinien rozpoznać niezwłocznie, tak samo jak wymienione wyżej wnioski biegłego, kuratora, czy wszystkie inne wnioski składane w toku postępowania przez strony i osoby zaangażowane w czynności procesowe. Nie można wymagać, by pełnomocnik z urzędu, którego umocowanie do działania za zmarłą stroną wygasło, oczekiwał na należne mu wynagrodzenie aż zakończoną się czynności procesowe, na które nie ma już żadnego wpływu i o których nie jest informowany. Nie sposób znaleźć racji za dopuszczalnością odmiennego traktowania podmiotów będących w podobnej sytuacji prawnej i procesowej. Akceptacja takiego stanu rzeczy mogłaby skutkować naruszeniem konstytucyjnej zasady równości przewidzianej w art. 32

ust. 1 Konstytucji.

Jeżeli do ustalenia wysokości wynagrodzenia pełnomocnika z urzędu, nieopłaconego przez stronę, dla której został ustanowiony, ma dojść przed zakończeniem postępowania w instancji, to wynagrodzenie to musi pokryć Skarb Państwa z uwagi na łączący go publicznoprawny stosunek z pełnomocnikiem (zob. uchwały Sądu Najwyższego z 5 kwietnia 1991 r., III CZP 22/91, OSNCP 1992, nr 2, poz. 18, z 20 maja 2011 r., III CZP 14/11, OSNC 2012, nr 1, poz. 2, z 8 marca 2012 r., III CZP 2/12, OSNC 2012, nr 10, poz. 115, oraz postanowienie Sądu Najwyższego z 28 marca 2012 r., V CZ 161/11). Do ustawodawcy należy ustalenie rozwiązań pozwalających na zaliczenie tak ustalonego i wypłaconego wynagrodzenia do puli wydatków tylko tymczasowo ponoszonych przez Skarb Państwa ze środków budżetowych i podlegających następnie rozliczeniu między stronami oraz między nimi i wykładającym je tymczasowo Skarbem Państwa, przy zastosowaniu rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 29 lipca 2016 r. w sprawie sposobu prowadzenia egzekucji grzywien i kar pieniężnych orzeczonych w postępowaniu cywilnym, a także kosztów sądowych w sprawach cywilnych, przysługujących Skarbowi Państwa (Dz.U. z 2016 r., poz. 1227), wydanego na mocy art. 1064 k.p.c. Zwrot przez stronę przegrywającą proces lub postępowanie sądowe wynagrodzenia pełnomocnika z urzędu na rzecz Skarbu Państwa (art. 96 ust. 3, a przede wszystkim art. 113 ust. 1 u.k.s.c.) byłby konsekwencją zastosowania zasady odpowiedzialności za wynik procesu określonej w art. 98 § 1 i art. 520 § 2 k.p.c.

W założeniu o wysokości wynagrodzenia, także za pomoc prawną świadczoną z urzędu, decydować powinien nakład pracy pełnomocnika włożony w czynności służące wyjaśnieniu sprawy i wydaniu w niej rozstrzygnięcia. Prawodawca nawiązuje wprawdzie do tej przesłanki określenia wysokości wynagrodzenia pełnomocnika w § 4 ust. 2 rozporządzenia o wynagrodzeniu adwokata z urzędu z 2016 r. i z 2024 r., § 4 ust. 2 rozporządzenia o wynagrodzeniu radcy prawnego z urzędu z 2016 r. i z 2024 r., jak i w § 15 ust. 3 r.s.o.cz.a. i § 15 ust. 3 r.s.o.cz.r.p., lecz podstawy określenia stawek wynagrodzenia za pomoc prawną świadczoną z urzędu i za zastępstwo w poszczególnych kategoriach spraw nie nawiązują wprost do stopnia ich skomplikowania oraz nakładu pracy

koniecznego do przeprowadzenia typowych spraw poszczególnych rodzajów. Dotyczy to także stawek wynagrodzenia za zastępstwo w sprawach o zniesienie współwłasności, dział spadku, podział majątku wspólnego. W sprawach o podział majątku wspólnego, zniesienie współwłasności i dział spadku prawodawca określił stawki wynagrodzenia pełnomocnika, także reprezentującego stronę z urzędu, z odesłaniem do stawek uzależnionych od wartości przedmiotu sprawy (oznaczonych w § 2 r.o.cz.a., § 2 r.o.cz.r.p. oraz § 8 rozporządzenia o wynagrodzeniu adwokata z urzędu z 2016 r. i z 2024 r., § 8 rozporządzenia o wynagrodzeniu radcy prawnego z urzędu z 2016 r. i z 2024 r.), stosownie do wartości udziału strony zastępowanej przez adwokata (§ 4 pkt 8, § 5 pkt 6, § 6 pkt 3 r.o.cz.a., oraz § 10 ust. 1 pkt 8, § 11 pkt 6, § 12 pkt 3 rozporządzenia o wynagrodzeniu adwokata z urzędu z 2016 r. i z 2024 r., § 10 ust. 1 pkt 8, § 11 pkt 6, § 12 pkt 3 rozporządzenia o wynagrodzeniu radcy prawnego z urzędu z 2016 r. i z 2024 r.). Stawki te nie zależą zatem od tego, czy i jakie inne roszczenia zgłoszone zostały w postępowaniu, jako wymagające zbadania i rozstrzygnięcia o nich z uwagi na integralność postępowań działowych (art. 686, art. 567 § 1 k.p.c.).

Językowa wykładnia przytoczonych przepisów wskazuje na to, że podstawą określenia stawki wynagrodzenia pełnomocnika z urzędu jest wartość udziału reprezentowanego uczestnika w dzielonym majątku, a nie wartość przedmiotu sprawy. Skoro ustalenie wysokości wynagrodzenia pełnomocnika z urzędu ma nastąpić niezwłocznie po tym, gdy ustało jego umocowanie do działania za stronę, to przy określaniu wartości udziału strony w dzielonym majątku, w relacji do którego ma być ustalone wynagrodzenie pełnomocnika, sąd musi wnioskować na bazie tych danych, które zostały zebrane do czasu rozpoznawania wniosku. Stosownie do § 4 ust. 1 rozporządzeń, opłatę ustala się w wysokości określonej w rozdziałach 2-4, przy czym nie może ona przekraczać wartości przedmiotu sprawy. Według § 4 ust. 4 rozporządzeń, w razie zmiany w toku postępowania wartości stanowiącej podstawę obliczenia opłaty, bierze się pod uwagę wartość zmienioną, poczynając od następnej instancji. Skoro sąd miałby orzekać o wynagrodzeniu pełnomocnika z urzędu niezwłocznie po złożeniu przez niego wniosku w tym przedmiocie, a więc w toku postępowania w danej instancji, to znaczy, że ewentualne zmiany podstawy obliczenia opłaty dla pełnomocnika z urzędu nie powinny być uwzględniane w toku

postępowania, a więc przed zakończeniem go w danej instancji.

Rozwiązanie drugiego z zagadnień przedstawionych Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia przez Sąd Rejonowy jest możliwe w oparciu o wykładnię językową przepisów, w związku z którymi zagadnienie to pozostaje, a jego kazuistyczny charakter zadecydował o odmowie podjęcia uchwały.

A.W.

r.g.

Grzegorz Misiurek Marta Romańska Dariusz Zawistowski